

EJONS

International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences

(Uluslararası Fen, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Dergisi)

<https://ejons.org/index.php/ejons>

e-ISSN: 2602 - 4136

Sistematiik Derleme Makalesi

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14227755>

Üniversite Öğrencilerinin Kozmetik ve Kişisel Bakım Ürünlerine İlişkin Tutumları: Sistematiik Derleme

Gülfer FİDAN¹, Media SUBAŞI BAYBUĞA²¹Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği Bölümü, 48000, Muğla, Türkiye² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Halk Sağlığı Hemşireliği Bölümü, 48000, Muğla, Türkiye*Sorumlu Yazar e-mail: glfrfdn@gmail.com**Makale Tarihiçesi**

Geliş: 25.10.2024

Kabul: 10.11.2024

Anahtar KelimelerÜniversite öğrencileri,
Kozmetikler,
Kozmesötikler,
Kişisel bakım ürünleri,
Tutum.

Öz: Çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine ilişkin tutumlarının belirlenmesidir. Bu çalışma sistematiik derleme niteliğindedir ve Ocak-Mart 2024 tarihleri arasında Türkçe ve İngilizce dizinler taranarak yapılmıştır. Tarama için Türkçe "üniversite öğrencileri, öğrenciler, kozmetikler, kozmesötikler, kişisel bakım ürünleri ve tutum" kelimeleri kullanılmış, İngilizce olarak ise "university student, student, cosmetics, cosmeceuticals, personal care products, attitude" kelimeleri kullanılarak tarama çalışmaları tamamlanmıştır. EbscoHost, PubMed, Ulakbilim ve Science Direct veri tabanları taranmıştır. Çalışma kapsamına 2014-2024 yılları arasında bu veri tabanlarında yayınlanmış ücretsiz, tam metin makaleler dahil edilmiştir. Veri toplama aşamasında 2033 çalışmaya ulaşılmış; 2014-2024 yıllarında yayımlanmış araştırma kriterlerine uyan sekiz çalışma değerlendirmeye alınarak veriler tablo şeklinde sunulmuştur. Kapsama alınan çalışmalarda üniversite öğrencilerinin kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine ilişkin tutumları tanımlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre öğrenciler arasında kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin yaygın kullanıldığı, öğrencilerin kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine ilişkin tutumlarının; bu ürünlere yönelik bilgi düzeyleri, yaşanan yer ve ekonomik durum, yan etkiyle karşılaşma durumundan etkilendiği saptanmıştır. Bireyler kozmetik ve kişisel bakım ürünlerini yaygın bir şekilde kullanırken olumlu tutum gerçekleştirilmesine karşın yan etki gelişmesi durumunda tutumları olumsuz olarak etkilenmiştir ve bu düzeyle yapılan çalışmalarda bilgi düzeyi eksikliği vurgulanmıştır. Araştırma sonuçları göstermektedir ki kozmetik ürün kullanımı günümüzde katlanarak artmakta olmasına karşın güvenli içerik konusunda üniversite öğrencilerinde bilgi eksikliği yan etki gelişmesine yönelik bireylerde olumsuz tutumlar oluşturmaktadır.

Atıf Künyesi: Fidan, G., Subaşı Baybuğa, M. (2024). Üniversite Öğrencilerinin Kozmetik ve Kişisel Bakım Ürünlerine İlişkin Tutumları: Sistematiik Derleme, International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences, 8 (4), 415-425. **How to cite:** Fidan, G., Subaşı Baybuğa, M. (2024). University Students Attitudes Towards Cosmetics and Personal Care Products: A Systematic Review, International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences, 8 (4), 415-425.

University Students Attitudes Towards Cosmetics and Personal Care Products: A Systematic Review

Article Info

Received: 25.10.2024

Accepted: 10.11.2024

Keywords

University student,
Cosmetics,
Cosmeceuticals,
Personal care products,
Attitude.

The aim of the study is to determine the attitudes of university students towards cosmetics and personal care products.

This study is a systematic review and was conducted by scanning Turkish and English indexes between January and March 2024. The words “university students, cosmetics, cosmeceuticals, personal care products and attitude” were used for the search in Turkish, and the words “university student, cosmetics, cosmeceuticals, personal care products, attitude” were used in English to complete the search. EBSCOHost, PubMed, ULAKBİLİM and Science Direct databases were searched. Free, full-text articles published in these databases between 2014 and 2024 were included in the study. 2033 studies were reached during the data collection phase; eight studies published between 2014 and 2024 that met the research criteria were evaluated and the data were presented in a table.

The attitudes of university students towards cosmetics and personal care products were defined in the studies included. According to the study results, it was determined that cosmetics and personal care products are widely used among students, and students' attitudes towards cosmetics and personal care products are affected by their level of knowledge about these products, place of residence and economic status, and the occurrence of side effects. Although individuals have a positive attitude when using cosmetics and personal care products widely, their attitudes are negatively affected when side effects develop, and studies conducted on this level have emphasized the lack of knowledge.

The research results show that although the use of cosmetic products is increasing exponentially today, the lack of knowledge among university students about safe content creates negative attitudes in individuals towards the development of side effects.

1. Giriş

Kozmetikler; insanlık tarihi boyunca ‘güzel görünmek, çekiciliği artırmak, genç görünmek, vücuttaki çeşitli izleri gizlemek, güneş, rüzgâr gibi dış etmenlerden cildi korumak, hijyen sağlamak vb. amaçlar için kullanılmış ürünlerdir (Sarı, 2021; Ünalmış, 2020; Yaşar, Akdeniz, 2020). Kozmetik ürünlerin her ne kadar kadınlar tarafından kullanıldığı yönündeki algı günümüzde de devam etmekte olsa da ; iletişim, teknoloji, sanayide yaşanan gelişmeler, globalleşme, kadının toplum içindeki konumunun siyasi, sosyal, ekonomik, eğitim gibi bir çok alanda gelişmesi, sosyal medya kullanımının toplumda artması gibi pek çok faktör sayesinde artık toplumda kozmetik kullanımı katlanarak artmaya devam etmektedir (Şen, Öcel, 2021; Özden, Saygılı, Sütütemiz 2019; Sungur, Şahne, Yeğenoğlu, 2018). Ticaret Bakanlığının kozmetik sektörü raporuna göre Dünya’da kozmetik ürün ithalat ve ihracatında ilk sırayı güzellik/makyaj ve cilt bakım ürünleri oluşturmaktadır. Türkiye’de ekonomik gelişmeye bağlı olarak, kozmetik ve kişisel bakım ürünleri pazarı her yıl ortalama %10 büyümektedir (Ticaret Bakanlığı, 2024). Dünya genelinde ve toplumumuzda kullanımı bu denli yaygınlaşan kozmetik ürün kullanımı ve ürünlerdeki çeşitlilikle birlikte, hayatımıza binlerce kimyasal madde girmiş olup günlük kozmetik ürün kullanımında ki artış kimyasal maddelere maruz kalma durumunu da arttırmıştır. Günümüzde kozmetik ürünlerin içeriğinin oluşturulması için yaklaşık on bin kimyasal maddenin kullanıldığı bildirilmektedir (Brzóska, Borowska, 2015). Kozmetik ürünlerin geneli ciltten emilerek, bazıları mukozal yüzeye uygulanarak, ağız yoluyla veya solunum yoluyla vücuda girerek maruziyet oluştururlar (Sade, Özkan, 2020). Kozmetik ürünlerin içerik güvenliği konusunda ülkemizde ve Avrupa Birliği ülkelerinde yasal sınırlamalar getirilmiş olsa da kozmetik ürün kullananlar üzerinde yapılan bir çalışmada yaklaşık %12’sinin kozmetik ürünlerin istenmeyen etkileri olan; kozmetik intolerans sendromu, kontakt dermatitler, fotokontakt dermatit, kontakt ürtiker, akne/folikülit, deri ve eklerinde renk değişikliği, diğer lokal yan etkiler, sistemik yan etkiler gibi etkilere maruz kaldığı saptanmıştır (Vigan, Castelai, 2014). Kozmetik ürünlere yönelik istenmeyen etkilerinin gelişmesinde kimyasal maddenin alınma şekli, kullanım süresi, aynı bölgeye kullanılan diğer ürünlerin içerdiği maddelerle etkileşimi, vücutta kalma süresine gibi faktörler ne kadar önemli olsa da ; bilinçsiz ve yanlış kullanım yapılması, bireylerin bu ürünleri kullanırken alanında uzman kişiler yerine arkadaş/akran tavsiyesi, sosyal medya fenomenleri,

bloggerlar vb. kişilerin tavsiyeleriyle bu ürünleri kullanmaları gibi faktörler sonucunda çok farklı istenmeyen etkiyle karşılaşılabilir ve bu durum toplum sağlığı için risk oluşturmaktadır (Sade, Özkan, 2020; Kaymak, Tırnaksız, 2017). Kişisel bakım ve kozmetik ürün kullanımıyla ilgili yapılmış çalışmaların sonucunda; toplumun genelinde; kozmetik ve kişisel bakım ürünleri, içerikleri ve yan etkileri konusunda bilgi düzeyinin yetersiz olduğu, kullanıcıların ürün seçiminde bilinçsiz davrandıkları, kozmetiklerin içerdikleri çeşitli kimyasal maddelerle yan etkilerin oluşumuna yola açtığı, ancak bilinçli kullanım ve farkındalıkla bu negatif etkilerin önüne geçilebileceği ve toplumun bu konudaki tutum ve davranışlarının değiştirilebileceği yönündedir. (Desment vd., 2016; Yıldırım, 2016; Balkış, Barış, 2013; Gümüş, 2013). Tutumlar kişinin belli bir olay, olgu veya bir soruna yönelik duygusu, düşüncesi, sorun karşısındaki durumu, sorunu ele alış biçimi, değerlendirmesi ve gösterdiği davranışları oluşturan, doğuştan var olmayan bir eğilim olarak tanımlanmaktadır ve doğrudan gözlenebilen bir özellik olmadığı için insanların gözlemlenebilen davranışları aracılığıyla dolaylı olarak tahmin edilebilmektedir. İnsanların tutumlarını bilmek, davranışlarını önceden kestirebilmeyi, kontrol edebilmeyi, olumsuz tutumların ortaya çıkaracağı sonuçlara ilişkin önlemlerin alınmasını ve tutumların değiştirilebilmesini sağlar (Ertürk, 2021; Tavşancıl, 2018). Bireylerin tutumlarının büyük kısmı, 12 ile 30 yaş arasındaki dönemde değişmektedir. Bu yaş dönemi içinde bulunan üniversite öğrencileri; toplumun eğitim seviyesi olarak en yüksek kesimi olarak görülmekte ve sağlıklı toplumlularının oluşturulmasında halk sağlığı açısından önemli bir grubu oluşturmaktadır. (Martin, 2017). Bu bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine ilişkin tutumlarının belirlenmesidir.

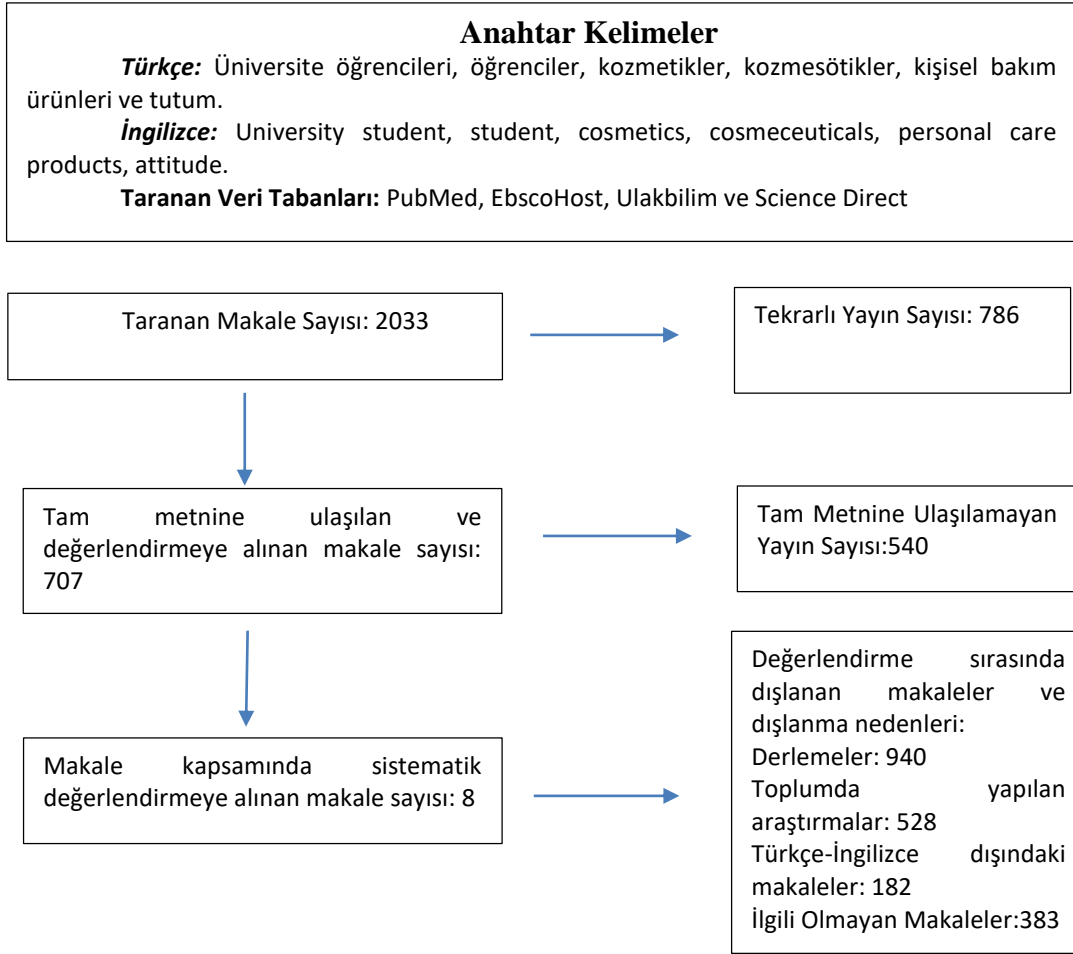
2. Materyal ve Yöntem

Çalışmada, sistematik derleme protokolünün oluşturulması, makale yazımı aşamasında PRISMA Bildirimi'nden faydalanılmıştır (Page et al., 2021). Yapılan çalışmanın amacı doğrultusunda EBSCOHost, PubMed, ULAKBİLİM ve Science Direct veri tabanları taranmıştır. Tarama yapmak için Türkçe "üniversite öğrencileri, öğrenciler, kozmetikler, kozmesötikler , kişisel bakım ürünleri ve tutum" kelimeleri kullanılmış, İngilizce olarak ise "university student, student, cosmetics, cosmeceuticals, personal care products, attitude" kelimeleri kullanılarak tarama çalışmaları tamamlanmıştır. Tarama işlemi sonucunda n= 2033 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Tekrar eden n=786 ve tam metnine ulaşılmayan n=540 çalışmalar dışlandıktan sonra tam metnine ulaşılabilen ve değerlendirmeye alınan makale sayısı n=707 olarak belirlenmiştir. Değerlendirme sırasında n=699 makale dışlanarak (derleme, girişimsel, toplumda yapılan, olgu sunumu, metodolojik çalışma, İngilizce ve Türkçe dili dışında yayınlanan) 8 makale araştırma kapsamına alınmıştır. Bunlar; Science Direct (3), EBSCOHost (2), ULAKBİLİM (1) ve PubMed (2) olmak üzere n=8 sayıda çalışma araştırma kapsamında değerlendirilmiştir.

Araştırma içerisinde ele alınan çalışmaların kaynakça bölümlerindeki diğer ilgili çalışmalara da ulaşılmaya çalışılmış ve veri toplama aşaması Ocak- Mayıs 2024 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Yapılan bu sistematik derleme çalışmasında, ele alınacak çalışmaların belirlenmesi ve seçimi için araştırmacılar tarafından bağımsız bir şekilde tarama yapılmıştır. Araştırmacılar çalışmaların tümüne ulaşmıştır.

Tablo 1: Taranana makale künyelerine ilişkin bilgiler

Taranan Makalelerin Veri Tabanına Göre Sayıları	
EBSCOHost	359
PubMed	590
ScienceDirect	956
ULAKBİLİM	128
Sistematik Derlemeye Dahil Edilen Makalelerin Veri Tabanlarına Göre Sayıları	
EBSCOHost	2
PubMed	2
ScienceDirect	3
ULAKBİLİM	1

Şekil 1: Sistematik derlemeye dahil edilen makalelerin seçim süreci

3. Bulgular

Araştırmaya üniversite öğrencilerinin kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine ilişkin tutumunu kapsayan, tam metnine ulaşılabilen tanımlayıcı, kesitsel ve gözlemsel çalışmalar dahil edilmiştir. Ulaşılabilen 2033 araştırmadan derleme için 8'i uygun bulunmuştur. Bu sistematik derlemeye 2014-2024 yılları arasında yayımlanmış makaleler dahil edilmiştir. Çalışmalar toplam 2544 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Çalışmalardan 1 tanesi ABD'de, 1 tanesi Sri Lanka'da, 2 tanesi Suudi Arabistan'da, 3 tanesi Hindistan'da yapılmıştır. Çalışmalarda ele alınan örneklem hacminin 80-610 arasında değiştiği belirlenmiştir. Çalışmalardan 4 tanesinde kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine ilişkin bilgi düzeyi, sağlık eğitimi ve yan etki gelişmesi durumlarıyla öğrencilerin tutumları arasındaki ilişki belirlenmişken, 3 çalışmada kozmetik ürün kullanımında sosyal statü, çekicilik, görünüm ve sağlık açısından kendisine dikkat eden üniversite öğrencilerinin kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine ilişkin olumlu tutumlar gösterdikleri belirlenmiştir. Son olarak bir çalışma da kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine ilişkin kullanımın yıllar içinde azaldığı belirlenmiş olup bu çalışmada öğrencilerin bu tutumlarının değişme sebebinin doğal kozmetik ürünlere yönelik olumlu tutum geliştirmesi olduğu saptanmıştır. Kapsama alınan çalışmalarda üniversite öğrencilerinin kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine ilişkin tutumları tanımlanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre öğrenciler arasında kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin yaygın kullanıldığı, öğrencilerin kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine ilişkin tutumlarının; bu ürünlere yönelik bilgi düzeyleri, yaşanan yer ve ekonomik durum, yan etkiyle karşılaşma durumundan etkilendiği saptanmıştır. Bireyler kozmetik ve kişisel bakım ürünlerini yaygın bir şekilde kullanırken olumlu tutum gerçekleştirmesine karşın yan etki gelişmesi durumunda tutumları olumsuz olarak etkilenmiştir ve bu düzeyle yapılan çalışmalarda bilgi düzeyi eksikliği vurgulanmıştır. Veri çekme işleminin yapıldığı araştırmaların özellikleri Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1: Sistematik Derlemeye Alınan Araştırmaların Özellikleri

Yazarları- Yıl	Araştırmanın Adı- Türü	Araştırmanın Amacı	Örnekle m	Çalışma Grubu	Veri Toplamada Kullanılan Yöntem	Protokol	Sonuç
Udayanga L., Subashini N., Udugama M., Silva P., Ranathunge T. (2024)	Sri Lanka Lisans Öğrencileri Arasında Kozmetik Bilgisi, Algısı ve Tüketim Davranışı: Tanımlayıcı Kesitsel Bir Çalışma Tanımlayıcı Kesitsel Çalışma	Sri Lanka da kozmetik ürünlerin öğrenciler arasında kullanımı yaygın olmasına ve gün geçtikçe artmasına rağmen kozmetik ürünlere yönelik tutum ve sağlık riskleri açısından yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle, bu çalışma: Sri Lanka'daki lisans öğrencilerinin kozmetik tüketimiyle ilgili davranışlarını değerlendirmek ve kozmetik ile ilgili olumsuz sağlık etkilerinin insidansının arkasındaki itici faktörleri belirlemek için yapılmıştır.	n:421 lisans öğrencisi	18 yaşından büyük çalışmayı kabul eden lisans öğrencileri	Literatüre dayandırılarak hazırlanan ve uzman görüşleriyle onaylanan anket formu kullanılarak veriler toplanmıştır.	Veriler sosyo-demografik bilgiler, kozmetik tüketim davranışı, kozmetikler hakkında bilgiler ve kozmetik tüketimine yönelik tutumları içeren anket formu ile toplanılmıştır. Tüm veriler Microsoft Access (2016 sürümü)ne işlenmiştir ve SPSS (23) paket formu kullanılarak analiz edilmiştir.	Bu çalışmada ile Sri Lankada üniversite öğrencileri arasında kozmetik ürünlerinin yaygın olarak kullanıldığı bununla beraber bu ürünlere yönelik yan etkilerle karşılaşma oranının da giderek arttığı tespit edilmiştir. Bu nedenle güvenli kozmetik ürün kullanımı için sağlık eğitimleri verilmesi önerilmiştir.
Dalziel, R.C., Sharp, K. (2023).	Çeşitlilik arayışı ve statü tüketiminin Y kuşağı tüketicilerin güzellik ürünlerine yönelik tutumları üzerindeki etkisi: Yenilikçiliğin aracılık rolü Kesitsel Araştırma	Bu çalışma Güney Afrikada bulunan Y kuşağı kadın üniversite öğrencilerinin kozmetik ürünlere yönelik tutumlarının belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.	n: 610 öğrenci	Güney Afrikadaki 9 eyalette yaşayan çalışmaya katılmaya gönüllü olan 18-21 yaş aralığındaki 610 kadın üniversite öğrencileri	Veriler; kozmetik ürün satın alma davranışı, marka etkisi, bireylerin bu ürünlerine yönelik tutumları ve sosyodemografik özelliklerini içeren literatüre dayandırılarak hazırlanmış anket formu ile toplanmıştır.	Veriler kolayda örnekleme yöntemiyle 610 kadın öğrenciye anket formu uygulanarak toplanmıştır. Çalışmanın analizinde SPSS (27) ve AMOS programları kullanılmıştır.	Çalışmada Y kuşağı kadın üniversite öğrencilerinin kozmetik ürünlere yönelik tutumlarının diğer kuşaklara göre daha anlamlı olduğu, bu bireylerin görünümüne ve sosyal statülerine dikkat etme düzeyleri yüksek olduğu için kozmetik ürün kullanımına yönelik tutumlarının daha anlamlı olduğu tespit edilmiştir.
Giriş K., Vasundara K., Jyothi R., Vijayamathy A. (2022)	Lisans Düzeyindeki Tıp, Eczacılık ve Fizyoterapi Öğrencilerinin Kozmetik Ürünler ve Yan Etkilerine İlişkin Bilgi ve Uygulamaları Tanımlayıcı Kesitsel Çalışma	Çalışma tıp, eczacılık ve fizyoterapi lisans öğrencileri arasında kozmetik kullanımına ve bu ürünlerin yan etkilerine yönelik bilgi ve uygulamalarını değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.	n:202 öğrenci	Çalışmaya katılmaya gönüllü olan 2. Sınıf lisans düzeyinde tıp(113), eczacılık(51) ve	Veriler sosyodemografik bilgiler ve kozmetik ürünlere ilişkin bilgileri ve uygulamaları içeren literatüre dayandırılarak hazırlanmış veri	Veriler amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 202 öğrenciye anket formu dağıtılarak 1 ay da toplanmıştır. Analizinde SPSS 20 Paket programı kullanılmıştır.	Çalışma sonucunda genel itibarıyla tıp, eczacılık ve fizyoterapi lisans öğrencilerinin kozmetiklere ve bunların yan etkilerine ilişkin iyi bir içgörü ve uygulamaları vardı, ancak eczacılık öğrencilerinin farkındalığı tıp ve fizyoterapi

Fidan ve Subaşı Baybuğa (2024)

				fizyoterapi (5)öğrencileri	toplama formu ile toplanmıştır.		öğrencilerine göre nispeten daha azdı. Bu nedenle gelecekte kozmetiklerin etkili, güvenli ve doğru kullanımına yönelik eğitimsel müdahalelerin özellikle eczacılık öğrencileri arasında uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.
Hart, L. B., M. Lightsey, M., Johnson, K. Golder, J., Vassy, M., Sundstrom, B. (2022)	Askeri ve Askeri Olmayan Üniversitelere Devam Eden Lisans Öğrencileri Arasında Kişisel Bakım Ürünü Kullanımının Karşılaştırılması: Endokrin Bozucu Kimyasallara Maruz Kalmanın Olası Etkileri Karşılaştırmalı Tanımlayıcı Araştırma	Bu çalışma askeri ve askeri olmayan üniversitelere devam eden lisans öğrencileri arasında kişisel bakım ürünü kullanımının ve dolayısıyla endokrin bozucu kimyasallara maruz kalma durumları arasındaki ilişkinin saptanması amacıyla yapılmıştır.	n:255 öğrenci	Çalışmaya katılmaya gönüllü olan tam zamanlı lisans öğrencileri dahil edilmiştir. Askeri Okulda okuyan 134 öğrenci ve askeri olmayan okulda okuyan 121 öğrenci	Kişisel bakım ürünü kullanımı ve kullanılan ürünlerin detayını içeren anket formu ile veriler toplanmıştır.	Her iki devlet üniversitesinden kadın ve erkek öğrenciler kolayda örnekleme yöntemiyle seçilerek çalışmaya dahil edilmiş ve uygulama aşamasında COVID-19 dan dolayı çalışma durdurulmuş, veriler online olarak toplanmıştır.	Bu çalışma ile üniversite öğrencilerinin çoğunluğu kişisel bakım ürünleri kullanırken endokrin bozucu kimyasallara maruz kaldığını ve bu kimyasalların gelecekte hormonal ve özellikle üreme sağlığı üzerinde risk barındırdığını bilmediği tespit edilmiştir. Bu konuyla alakalı eğitimlerin düzenlenmesi gerektiği önerilerek sağlık açısından olumsuz faktörlerin önüne geçileceği öngörülmektedir.
AlRadini, F., El-Sheikh, A., Bin Jamaan, N., Hushan, H., Binhuwaime I, W., Alhedaithy, F., & Alanzi, S. (2021).	Suudi Arabistan'daki Kadın Üniversite Öğrencilerinde Tezgah Üstü Kozmetik Kullanım Yaygınlığı ve Sağlık Eğitimi Müdahalesinin Etkisi Kesitsel Çalışma	Bu çalışma kadın üniversite öğrencileri arasındaki reçetesiz kozmesötik kullanım oranlarını, bu ürünlere yönelik bilgi düzeylerini belirlemek(istenmeyen yan etki) ve verilen sağlık eğitiminin bu ürünlere yönelik tutumları üzerindeki değişikliği belirlemek amacıyla 2018-2019 yılları arasında yapılmıştır.	n: 515 öğrenci	Çalışmaya katılmaya gönüllü olan 18-24 yaş arasındaki 515 kadın üniversite öğrencisi	Veriler; bireylerin kozmetik ürünlere yönelik tutum ve davranışlarını içeren sorulardan oluşan literatüre dayandırılarak hazırlanmış anket formu ile toplanmıştır.	Çalışmada örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde G-Power analizi kullanılmış olup minimum 493 kişiye ulaşılması amaçlanmıştır. Anket formu 515 kişiye uygulanmıştır ve verilerin analizinde SPSS 21 paket programı kullanılmıştır. Ayrıca değişkenler arası ilişkinin belirlenmesinde Pearson ki kare testi ve Fisher kesin olasılık testi kullanılmıştır.	Çalışma sonucunda öğrencilerin kozmesötikler yönelik bilgi ve farkındalık düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiş olup, yapılan sağlık eğitimi neticesinde bilinçli kozmesötik kullanımı konusunda olumlu tutum geliştirdikleri saptanmıştır.

Fidan ve Subaşı Baybuğa (2024)

<p>Husain K. A. (2019)</p>	<p>Suudi Arabistan'daki Üniversite Öğrencileri Arasında Kişisel Bakım Ürünleri, Özellikle Kozmetik Ürünlerin Kullanımına İlişkin Bir Araştırma Kesitsel Çalışma</p>	<p>Suudi Arabistan'daki üniversite öğrencileri arasında kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin kullanım oranını tespit etmek ve bu ürünlerin zararlarına yönelik tutum ve davranışlarını değerlendirmek amaçlanmıştır.</p>	<p>n:106 öğrenci</p>	<p>Çalışmaya katılmayı kabul eden, lisans düzeyindeki kız öğrenciler</p>	<p>Veri toplamada kozmetik ürün kullanımı, ürün içerikleri ve ürünlerin olumsuz etkileri hakkında hazırlanmış anket formu kullanılmıştır.</p>	<p>Veriler 106 kız öğrenciye basit rastgele örnekleme yöntemiyle uygulanmıştır. Verilerin analizinde T Testi ve SPSS (20) paket programı kullanılmıştır.</p>	<p>Araştırma sonucunda kız öğrenciler arasında özellikle makyaj ürünleri olmak üzere kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin yaygın olarak kullanıldığı ancak bu bireylerin kozmetik ürünler ve sağlık riskleri, içerdikleri kimyasal maddelere yönelik bilgi düzeyinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın daha büyük örneklemlerde ve toplumda yapılması gerektiği ve kozmetik ürünlerin olumsuz etkilerine yönelik farkındalık ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması gerektiği önerilmiştir.</p>
<p>Samson, J., F., Philip, M., Arjun, C., Varadan, S. (2017)</p>	<p>Tıp Öğrencileri Arasında Kozmetik Ürünlere İlişkin Farkındalık ve Kullanım Eğilimleri – Hindistan, Güney Kerala Tıp Fakültesinde Çalışma Kesitsel Araştırma</p>	<p>Çalışma 2006 yılında ve 2016 yılında uygulanmıştır. 10 yılda tıp fakültesi öğrencileri arasında kozmetik ürün kullanma eğilimlerini, tutumlarını ve farkındalıklarını tespit etme amacıyla yapılmıştır.</p>	<p>n:206 (2006 yılı) n:149(2016 yılı)</p>	<p>Çalışmaya tıp fakültesinde okuyan ve çalışmaya katılmayı kabul eden tüm öğrenciler alınmıştır. Dermatoloji eğitimine başlamadan 2006 yılında 206 öğrenci, eğitimi biten 2016 yılında 149 öğrenci</p>	<p>Samson ve ark. Tarafından hazırlanan anket formu ile veriler toplanmıştır.</p>	<p>Veriler anket yoluyla toplanmış olup çalışmanın analizinde ortalama ve yüzde gibi tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır.</p>	<p>Birçok çalışmada kadın ve erkekler arasında yıllar içinde kozmetik ürün kullanımının arttığı tespit edilse de bu çalışmada 10 yıllık süreçte kadın ve erkeklerde kozmetik ürün kullanımı azalmıştır. Bunun nedeni olarak bireylerin doğal kozmetik ürünleri kullanma eğilimi gösterilmiş olup yan etkiyle karşılama ve sağlık sorunlarından korunmak için doğal kozmetik ürün kullanımı önerilmiştir.</p>

Fidan ve Subaşı Baybuğa (2024)

Sankaranara yanan, K. G., Mekoth, N. (2014).	Erkek Üniversite Öğrencileri Arasında Kozmetik Tüketim Modeli: Bir Küme Analitiği Segmentasyon Yaklaşımı Kesitsel Çalışma	Erkek üniversite öğrencileri arasında kozmetik ürün kullanımının yaygınlaşması ile birlikte bu ürünlere yönelik tutumları ve davranışlarının tespit edilerek uygun pazarlama stratejilerinin sunulması amacıyla çalışma planlanmıştır.	n:80 öğrenci	Çalışmaya katılmayı kabul eden, erkek lisans öğrencileri	Veri toplamada önce 15 öğrenci ile bireysel derinlemesine görüşme yapılarak elde edilen anket formu kullanılmıştır.	Veriler önce bireysel derinlemesine görüşme ile hazırlanan anket formu ile 80 erkek öğrenciye basit rastgele örnekleme yöntemi ile uygulanmıştır. Daha sonra K-Means küme analizi yapılarak kümelerin profili belirlenmiştir. Belirlenen profil oluşturma değişkenleri kırsal ve kentsel olarak sınıflandırılan ikamet yeri, sağlık, güzellik vb. kozmetiklerin kullanım nedeni, satın alma sıklığı, satın alırken dikkate alınan faktörler, kullanılan satış noktası türü, katılımcının cilt tipi ve marka tercihleridir. Kümeler ve profil oluşturma değişkenleri arasındaki ilişkiyi test etmek için ki-kare testi uygulanmıştır.	Erkek öğrencilerin kozmetik ürünlere yönelik tutum ve davranışlarının; yaşadığı yere ((kırsal-kentsel) göre farklılık gösterdiği ancak cilt tipine göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Ayrıca kırsal kesimde yaşayan kozmetik ürünlere yönelik algısı daha düşük olan bireylerin bu ürünlere daha fazla para harcadıkları tespit edilmiştir. Genç erkeklerde kozmetik ürünler kullanımında farklı kriterler ve segmentler bulunmaktadır ve bu doğrultuda farklı markalar farklı segmentlere yönelik pazarlama stratejileri geliştirmelidir.
--	---	--	--------------	--	---	--	--

4. Tartışma

Günümüzde kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin yaygın kullanımı insan sağlığını olumsuz olarak etkileyebilecek, istenmeyen durumların gelişmesine yol açabilecek birçok tehlikeli madde ile karşılaşma riskini arttırmaktadır. Toplumun hemen her kesiminde düzenli olarak kullanılan kozmetikler çok geniş bir ürün çeşitliliğine sahiptir. Kozmetikler ve kişisel bakım ürünleri içindeki kimyasal maddelerin zararlarından sakınmak için bireylerin bilinçlendirilmesi ve farkındalıklarının artırılması toplum sağlığının korunması anlamında son derece önemlidir.

Çalışma kapsamında ele alınan çalışmalarda üniversite öğrencilerinde kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sonuç literatürdeki birçok sonuçla benzerlik göstermesine karşın Samson vd. (2017) üniversite öğrencilerinde yaptığı çalışmada 10 yıllık süreçte öğrencilerin kozmetik ve kişisel bakım ürünleri kullanımında azalma eğilimi olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak ise bireylerin kozmetik ürünlere ilişkin içerdiği kimyasallar ve yan etkileri dolayısıyla geleneksel ürünlere yönelmesi; yüzü nemlendirmek için bal sürmek, saçları canlandırmak için yumurta sürmek gibi uygulamalara yönlendikleri tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucunda doğal kozmetik ürünlere yönelmenin bireylerin sağlığını korumada öneri olarak sunulması dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda bireyler kozmetik ürünlerin içerdikleri kimyasallara yönelik olumsuz tutum göstermeleri davranış değişikliğine sebep olmuş ve doğal kozmetik ürünlere yönelmişlerdir (Samson vd., 2017).

Çalışma kapsamında ele alınan çalışmalarda kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin kullanım nedenleri incelendiğinde Udayanga vd. (2024) yaptığı çalışmada öz saygı, iyi görünüm, güzel görünme ön plana çıkmaktadır. Samson vd. (2017) yaptığı çalışmada da kozmetik ürün kullanımının özgüven arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır ve bu iki çalışma birbirini destekler niteliktedir. Sankaranarayanan ve Mekoth'un (2014) yaptıkları çalışmada da öğrencilerin özgüven ve güzel görünüm elde etmek için bu ürünleri kullandıkları tespit edilmiştir. Dalziel ve Sharp'ın (2023) yaptığı çalışma incelendiğinde kuşaklar arası kozmetik kullanım nedeni ve tutumlara bakıldığında Y kuşağı kadın üniversite öğrencilerinin kozmetik ürünlere yönelik tutumlarının diğer kuşaklara göre daha anlamlı olduğu, bu bireylerin görünümüne ve sosyal statülerine dikkat etme düzeyleri yüksek olduğu için kozmetik ürün kullanımına yönelik tutumlarının daha anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışma sonuçları göstermektedir ki son on yılda üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalarda; kozmetik ürün kullanım nedenlerinin bireylerin bu ürünleri kullanmasına yönelik olumlu tutumlar gelişmesinde bir etken olduğu tespit edilmiştir. Sankaranarayanan ve Mekoth (2014) çalışmasında bireylerin yaşadığı bölge ile kozmetik ve kişisel bakım ürünü kullanma durumları arasında ilişki incelenmiş ve erkek öğrencilerin kozmetik ürünlere yönelik tutum ve davranışlarının; yaşadığı yere ((kırsal-kentsel) göre farklılık gösterdiği ancak cilt tipine göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucu diğer çalışmalardan farklı olarak göstermektedir ki bireylerin kırsal-kentsel bölgelerde yaşamaları kozmetik ve kişisel bakım ürünlere yönelik tutumlarını etkilemektedir. Udayanga vd. (2024) çalışmasında ise gelir durumuyla kozmetik ve kişisel bakım ürünü kullanımı arasında ilişki olduğu; gelir durumu arttıkça bu ürünleri kullanmaya yönelik bireylerin olumlu tutumlar gösterdiği pozitif ilişki olduğu saptanmıştır.

Bu çalışmada ele alınan çalışmaların çoğunluğunda kozmetik ürünlerin yan etkileri ve içerikleri konusuna yoğunlaşmıştır. Çalışmada öğrencilerin kozmetik ve kişisel bakım ürün kullanımının gün geçtikçe yaygınlaşmasına rağmen bu ürünlere ve yan etkilerine yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Husain, 2019; AlRadini vd., 2021; Hart vd., 2022). Udayanga vd. (2024) çalışmasında öğrencilerin en sık kullandıkları kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin yüz kremi, vücut kremi ve parfüm olduğu, bu ürünleri alma konusunda arkadaş tavsiyesi ve güzellik uzmanı/eczane ye danıştıkları, yan etkiyle karşılaşana bireylerin büyük çoğunluğunda; cilt kuruluğu, alerji ve sivilce oluşumu gibi etkilerin görüldüğü, olumsuz yan etki yaşayan bireylerin %45,4 'ünün şüpheli ürünü kullanmayı bıraktığı yalnızca %25,4'ünün dermatoloğa başvurduğu saptanmıştır. Benzer konuda toplumun farklı kesimleri ile yapılan çalışmalar incelendiğinde; Özkan ve arkadaşlarının (2019) gebelerle yaptığı çalışmada gebeler arasında en sık kullandıkları ürünlerin kişisel hijyen, bakım ürünlerinden; şampuan, sabun, diş macunu olduğu, kozmetik ürünlerinden; saç boyası ve temel makyaj ürünleri olduğu, gebelerin bu ürünleri kullanımlarında Hematopoetik Sistem ile endokrin sistemleri arasında anlamlı farklılığın bulunduğu, fizyolojik serumda bu ürünlerin sıklıkla kullanımının normal değerlerden sapma

şeklinde gösterge verdiği sonucu elde edilmiştir. Nayak vd. (2023) yaptığı çalışmada kadın hastalarda birçok kozmetik kullanıcısının olumsuz yan etkiler yaşadığını (%44), kadınların yalnızca %15'inin kozmetik ile ilgili sorunlar için dermatoloğa başvurduğu saptanmıştır. AlRadini vd. (2021) çalışmasında daha sonra yapılan sağlık eğitimi neticesinde öğrencilerin bilinçli kozmetik kullanımı konusunda olumlu tutum geliştirdikleri saptanmıştır. Gırış vd. (2022) yaptığı çalışmada dikkati çeken bir farklı konu ise yapılan çalışmada ele alınan öğrenci grubu; tıp, eczacılık ve fizyoterapi bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmasına karşın bu grupta yer alan eczacılık öğrencilerin kozmetik ürünlerin yan etkisine yönelik algısının daha yüksek tutumlarının daha olumlu olması beklenirken fizyoterapi ve tıp öğrencilerinin daha anlamlı bulunması ayırt edici bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.Sonuç ve Öneriler

Sistematik derlemeden elde edilen bulgular çerçevesinde, öğrencilerin kozmetik ve kişisel bakım ürünlerine yönelik yapılan çalışmaların genellikle tanımlayıcı çalışmalar olduğu ve bu konuda geliştirilmiş bir ölçeğin henüz olmadığı, öğrenciler kız- erkek ayırt etmeksizin kozmetik ve kişisel bakım ürünlerini yaygın olarak kullandığı ve bu kullanımın giderek arttığı, toplumda eğitim seviyesi ve bilinç durumu olarak daha yüksek olması öngörülen üniversite öğrencilerinde; kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin içerdikleri kimyasal içerikler ve sağlık riskleri açısından bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu, öğrencilerin bu ürünlere yönelik tutum ve davranışlarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, yaşanılan yer, gelir durumu vb. sosyo-demografik faktörlerden etkilendiği saptanmıştır. Güvenilir, doğal ve zararlı madde içermeyen kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin kullanımı, olumsuz ve istenmeyen etkileriyle mücadele etmek için; içerdiği kimyasallar ve sağlık riskleri açısından güvenli kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik farklı eğitim stratejileri ve teknoloji kullanarak yapılacak planlı eğitim programlarının, kozmetik ve kişisel bakım ürünlerinin etkileri ve doğal kozmetik ürünlerin kullanımına ilişkin randomize kontrollü nicel ve nitel çalışmalar yapılmasının bireylerde farkındalık oluşturulması, bilinçlenme, toplum sağlığının korunması, geliştirilmesine ve bireylerde olumlu tutum geliştirilmesine önemli katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Sınırlılıklar

Literatür incelemesinde Türkçe ve İngilizce dilinde yayımlanan makalelere yer verilmiş, diğer dilde yayımlanan makalelere yer verilmemiştir. Bununla birlikte tam metnine ulaşılamayan makaleler dışlanma kriterleri kapsamındadır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Kaynaklar

- AlRadini, F., El-Sheikh, A., Bin Jamaan, N., Hushan, H., Binhuwaimel, W., Alhedaihy, F., & Alanzi, S. (2021). Prevalence of Over-the-Counter Cosmeceutical Usage and the Impact of a Health Education Intervention in Female Saudi University Students. *Clinical, cosmetic and investigational dermatology*, 14, 1867–1877. <https://doi.org/10.2147/CCID.S349440>
- Azak Sungur, S , Sözen Şahne, B , Yeğenoğlu, S . (2018). Kozmetik Ürünlerin Tarihçesi, Ürün Tanıtımlarının Yasal Durumu ve Tüketici Davranışı Açısından Değerlendirilmesi . *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi* , 8 (3) , 191-197 . DOI: 10.31020/mutftd.432259.
- Balkış, P., Barış, G. (2013). Erkekler ve Kişisel Bakım: Türk Erkeklerinin Kozmetik Ürünleri Tüketme Eğilimleriyle İlişkili Değişkenler, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 11, 91-116.
- Brzóska M, Borowska S. Metals in cosmetics: implications for human health. *Journal of Applied Toxicology*. 2015;35(6):551-72. DOI: 10.1002 / jat. 3159.
- Dalziel, R.C., Sharp, K. (2023). The effect of variety seeking and status consumption on generation Y consumers' attitude toward beauty products: The mediating role of innovativeness. *Innovative Marketing* , 19(1), 208-219. DOI:10.21511/im.19(1).2023.18
- Desmedt, B., Courselle, P., De Beer, J. O., Rogiers, V., Grosber, M., Deconinck, E., & De Paepe, K. (2016). Overview Of Skin Whitening Agents With An Insight Into The Illegal Cosmetic Market In Europe. *Journal of the European Academy of Dermatology and Venereology*, 30(6), 943-950.
- Ertürk Y.D. (2021). Sosyal psikoloji ortak ders. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi; http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/sosyal_psikoloji_u105.pdf (E.T. 04.01.2024)

- Girish K., Vasundara K., Jyothi R., Vijayamathy A. (2022). Knowledge And Practice Towards Cosmetics And Their Adverse Reactions Among Undergraduate Medical, Pharmacy, And Physiotherapy Students. *Asian Journal of Pharmaceutical and Clinical Research*, 15(9), 118–122. <https://doi.org/10.22159/ajpcr.2022.v15i9.45429>
- Gümüş, S., (2013). Günümüz Kozmetik Ürün Televizyon Reklamlarının Tüketici Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkilerinin İstanbul Bağlamında İncelenmesi, *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi*, 8(3), 16-36.
- Hart, L. B., M. Lightsey, M., Johnson, K. Golder, J., Vassy, M., Sundstrom, B. (2022). A Comparison Of Personal Care Product Use Between Undergraduate Students Attending Military And Non-Military Universities: Possible Implications For Exposure To Endocrine-Disrupting Chemicals, *Journal of Hazardous Materials Advances*, 7, 1-10, <https://doi.org/10.1016/j.hazadv.2022.100117>.
- Husain K. A. (2019). Survey On Usage Of Personal Care Products Especially Cosmetics Among University Students in Saudi Arabia, *J Cosmet Dermatol*, 18, 271– 277. <https://doi.org/10.1111/jocd.12773>
- Kaymak, Y., Tırnaksız, F. (2017). Kozmetik Ürünlere Bağlı İstenmeyen Etkiler, Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Teknoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Martin, S. (2017), “Beauty Salon And Spa Industry in India: Trends & Opportunities [2012-17]”, Daedalresearch, <https://www.daedal-research.com/consumer-retail/indian-beauty-salonand-spa-industry-trends-opportunities-2012-2017> (E.T. 29.11.2022).
- Nayak, M., Ligade, V. S., Prabhu, S. S. (2023). Awareness Level Regarding Adverse Reactions Caused by Cosmetic Products among Female Patients: A Cross-Sectional Study. *Journal of Cosmetic Dermatology*, 22(9), 2512–2519. <https://doi.org/10.1111/jocd.15734>
- Özden, S., Saygılı, M., & Sütütemiz, N. (2019). Kozmetik ürünlerin tüketiminde sağlık bilincinin rolü. XI. IBANESS, Tekirdağ, 791-802.
- Özkan, K., Özözen Danacı, M., Çetin, Z. (2019). Gebelik Fizyolojisi ile Kozmetik Ürünler ile Kişisel Temizlik, Bakım Ürünlerinin Etkileşimi ve Teratojenik Açından Değerlendirilmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 6(3), 276-286. <https://doi.org/10.21020/husbfd.606508>
- Sade G, Özkan H. (2020). Kozmetik Ürünlerdeki Bazı Kimyasalların Gebe, Fetüs ve Yenidoğan Sağlığına Etkisi, *The Journal of Gynecology - Obstetrics and Neonatology*, 17(3), 473-477. DOI: <https://doi.org/10.38136/jgon.639944>
- Samson, J., F., Philip, M., Arjun, C., Varadan, S. (2017). Trends in Awareness and use of Cosmetics among Medical Students –A Study from a Medical College in South Kerala, India, *International Journal of Contemporary Medical Research*, 4(6):1415-1417.
- Sankaranarayanan, K. G., Mekoth, N. (2014). Cosmetic Consumption Pattern Among Male College Students: A Cluster Analytic Segmentation Approach, *International Journal Of Research In Commerce & Management*, 5 (9), 5-11. ISSN 0976-2183
- Sarı, C. (2021). Gebelikte Kişisel Bakım ve Kozmetik Ürün Kullanımı ile Fetal Sağlık İlişkisi. *Turkish Journal of Family Medicine Primary Care*, 15(3), 633-638.
- Şen, N., Öcel, Y. (2021). Marka İlişkisi Kalitesi Düzeyinin Ağızdan Ağıza İletişim Üzerine Etkisi: Kozmetik Sektörü Üzerine Bir Uygulama, *Journal of Academic Approaches*, 12(2), 251-256.
- Tavşancıl E. (2018). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. 6. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Ticaret Bakanlığı. (2024). Kozmetik Sektörü Raporu, E.T. <https://ticaret.gov.tr/data/5b87000813b8761450e18d7b/Kozmetik%202023.pdf>
- Udayanga L., Subashini N., Udagama M., Silva P., Ranathunge T. (2024). Knowledge, Perceptions, and Consumption Behaviour of Cosmetics among Undergraduates of Sri Lanka: A Descriptive Cross-Sectional Study. *Front. Public Health* 11:1184398. Doi: 10.3389/Fpubh.2023.1184398
- Ünalmiş, M. (2020). Kozmetikte yeni trend: Spor kozmetikleri. *Avrasya Spor Bilimleri ve Eğitim Dergisi*, 2(2), 135-146.
- Vigan, M., Castelain, F. (2014). Cosmetovigilance: definition, regulation and use in practice. *Eur J Dermatol*. 24(6), 643-649. DOI: 10.1684 / ejd.2014.2493.
- Yaşar Ö, Akdeniz Ş. (2020). Kozmetikler ve kişisel bakım ürünlerinin sağlığa olumsuz etkileri ve hemşirenin rolleri: Literatür derleme. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 118-125.
- Yıldırım, Y. (2016). Tüketicinin Satın Alma Karar Sürecinde Bilgi Kaynakları ve Güvenirlikleri: Referans Grubu Olarak Yakın Çevrenin Etkisinin İncelenmesi, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 214-231